

w średniowieczu. A. H. Golimas zajął się zbadaniem sprawy stosowania zasady eksterytorialności w odniesieniu do krajów rumuńskich i ich przedstawicielstw zagranicznych pod panowaniem tureckim aż do roku 1829, dochodząc do wniosku, że ta instytucja prawa międzynarodowego była przez państwo otomańskie honorowana. Międzynarodowe prawne aspekty rumuńskiej żeglugi rzecznej i morskiej w ciągu XIX w. przedstawił J. Cojocar.

Dwie rozprawy dotyczą historii prawa sądowego. F. Milkova analizuje przepisy karne, zawarte w kodeksie Kruma, zwracając przy tym szczególnie uwagę na tło społeczne ówczesnej przestępczości. Omawiając kolejne zmiany w dziedziny bizantyjskiego prawa prywatnego od VIII do XI w. D. G. Seremetis dochodzi do wniosku, że stanowią one odbicie mających w tym czasie miejsce zmian społecznych.

S. Marinescu zbadał przepisy kanoniczne zawarte w zbiorze przepisów *Pravilnică* (Mały zbiór praw) z 1781 r., dotyczących sprawowania sakramentu spowiedzi, wydane dla duchowieństwa prawosławnego, a także sposobów testowania i sporządzania aktów darowizn. Przepisy te w dużej mierze bazowały na prawie bizantyjskim.

Trzy pozycje dotyczą dziejów nauki historii państwa i prawa w Rumunii. Historię tej dyscypliny w XIX i XX w. omawia B. B. Berceanu, podkreślając szczególną rolę prawa rzymskiego, jako głównego przedmiotu nauczania. Jeśli chodzi o rozwój badań naukowych, to początek ich związany jest z akcją publikowania źródeł normatywnych i 1 tom wyroków sądowych pod wspólnym tytułem *Adunarea izvoa'elor vechiului drept românesc (scris)*, tj. *Zbiór źródeł dawnego prawa rumuńskiego (pisanego)*. Autor omawia też akcję inwentaryzowania rumuńskiego prawa zwyczajowego i badania jego genezy, osiągnięcia w dziedziny etnografii prawnej w postaci książki R. Vulcănescu *Etnologia juridică* (1970 r.), przygotowania do opracowania syntezy, zastosowanie metody porównawczej przy badaniu historii prawa rumuńskiego, wkład Rumunii do prac nad historią powszechną prawa, wreszcie formy współpracy międzynarodowej historyków państwa i prawa.

Do dziedziny historii nauki historii państwa i prawa należy też dokonane przez V. A. Georgescu omówienie wkładu P. Strihana do rozwoju tej gałęzi oraz obszernie wypowiedzi jedenastu autorów, którzy złożyli hołd zmarłemu w 1979 r. Aleksandrowi Herlea, charakteryzując poszczególne dziedziny aktywności naukowej i społecznej zmarłego.

Podsumowując wypada stwierdzić, że *Recherches* rozwijają się różnokierunkowo, publikując rozprawy z dziedziny prawa nie tylko rumuńskiego, lecz także bułgarskiego i bizantyjskiego. Po raz pierwszy w tym roczniku obok autorów rumuńskich znaleźć można prace autorów zagranicznych — bułgarskiego i greckiego. Po raz pierwszy też wśród prac opublikowanych po francusku, znalazła się jedna, zredagowana w języku niemieckim. Jedynym minusem, który ma do zanotowania recenzent, jest brak staranniejszej korekty publikowanych rozpraw.

WITOLD MAISEL (Poznań)

Allain Guerreau, *Le féodalisme — un horizon théorique*, Ed. du Sycomore, Paris 1980, ss. 230.

Autor, agrégé w zakresie nauk historycznych, absolwent Ecole des Chartes oraz Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (gdzie m. in. studiował antropologię kulturalną i etnologię) łączy w sobie profesjonalne niejako zainteresowanie średniowieczem z aktualnością krajów tzw. rozwijających się (w szczególności

Irak). Temperament polemiczny A. G., nieustanne „szarganie świętości”, skłonność do szokowania czytelnika coraz to nowymi, często w postaci paradoksu wyrażanymi skojarzeniami, od razu na wstępie podważa zaufanie do autorskich krytyk, obojętnych organizacji nauczania i badań we Francji czy też jej, jak również zachodnioeuropejskiej literatury przedmiotu, notabene doprowadzonej do 1978 r., którym to kwestiom poświęcono aż pięć spośród sześciu rozdziałów książki. Dopiero w rozdziale ostatnim — „O teorię feudalizmu” (s. 173 - 210) sformułowanych zostało kilka ciekawych propozycji konstruktywnych w rodzaju: konieczności traktowania feudalizmu jako złożonego systemu społecznego a nie struktury; system ten opiera się na nierozdzielnej władztwie grupy panów nad ziemią i uprawiającymi ją ludźmi (znajomość literatury wschodnio- i środkowoeuropejskiej przekonałaby autora o słuszności oraz dawności formułowanego wniosku), związkach pokrewieństwa tak naturalnego jak i sztucznego (przejaw tego ostatniego widzi autor nawet w ceremoniale pasowania rycerskiego, stanowiącego inicjację do „rodziny szlachetniej urodzonych”), wreszcie wielokierunkowej działalności Kościoła, który odgrywał rolę nie tylko gwaranta, ale i współtwórcy systemu.

S.R.

J. Ja. Frojanov, *Kijevskaja Rus'*, *Očerki socjał'no-političeskoj istorii*, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad 1980, ss. 256.

W sześć lat po tomie traktującym o dziejach społeczno-gospodarczych Rusi Kijowskiej, Autor, jeden z najbardziej kontrowersyjnych dziś i przekornych mediewistów radzieckich (por. CPH, XXIX, 2, s. 250 i n.), przedstawia z kolei osądowi czytelników swoją wizję ustroju politycznego dawnej Rusi między X a XII w. W formie siedmiu szkiców podjął Autor podstawową problematykę epoki jako to: pozycja i wzajemne stosunki książąt ruskich, rola drużyny, dominia i immunitety (nie było dla nich miejsca w omawianym okresie), więzy łączące książąt z ich „ludźmi” (ciekawie przedstawiona zasada wzajemności i wierności), wiece (uznane za prastare, zgromadzenie ogółu wolnych funkcjonujące bez przerw, odgrywające znaczną rolę w życiu księstw, owszem kierowane przez społeczną „góre”, ale jej niepodporządkowane), organizacja sił zbrojnych, wreszcie społeczno-polityczna funkcja miast (które przyrównuje autor do greckich miast-państw). Choć przede wszystkim nastawiony na polemikę z poprzednikami i sobie współczesnymi (uderza skrupulatność w prezentacji całej gamy poglądów na poszczególne kwestie), Autor wspiera również swoje wywody wnikliwą analizą i krytyką obszernie zestawionych źródeł.

S.R.

V. L. Janin, *Novgorodskaja feodal'naja rotčina. Istoriko-genealogičeskoje issledovanie*, Moskva 1981, Izd. Nauka, ss. 296. AN ZSRR — Otdelenije Istorii.

Akademik Janin, zasłużony badacz i najwybitniejszy dziś znawca dziejów Nowogrodu Wielkiego podejmuje w kolejnej monografii podwójne zadanie: po raz pierwszy odtworzyć genealogię kilku, najlepiej poświadczonych przez źródła (m. in. również zapiski na korze brzoazowej) rodzin bojarskich (poświęcono temu pierwszych sześć rozdziałów); dalej, wobec tego, że w badaniach genealogicznych ważką